

Pregledni rad

Zaprimljen: 30. listopada 2023.

Prihvaćen: 5. studenoga 2024.

Lucija Hrštic¹

Osvrt na modele i metode muzikoterapije kroz prizmu fenomenologije tijela i umjetnosti

Sažetak

Uvom radu pobliže su predstavljeni neki od modela i metoda u muzikoterapiji. Cilj rada bio je ukazati na ulogu pokreta i tjelesnosti kroz modele i metode muzikoterapije čije su odlike improvizacija i muzički odgovor (od kojih je jedan i pokret).

Kako bi se navedeno postiglo, bilo je potrebno proučiti i izdvojiti sve muzikoterapijske modele i tehnike koje u sebi sadrže element pokreta te istražiti dostupnost tih modela na našim prostorima, tj. u BiH i Hrvatskoj. Proučavanje je izvršeno uvidom u dostupnu i objavljenu znanstveno-stručnu literaturu, kao i uvidom na službene stranice i dokumentaciju udruga za promociju muzikoterapije u Hrvatskoj. Nakon toga, detaljnije je pojašnjen fenomen tjelesnosti u muzikoterapijskom kontekstu u čemu su svoj doprinos dali neurolozi i znanstvenici 2. polovine 20. stoljeća.

Svrha je ovoga rada pobliže pojašnjenje muzikoterapijskih pristupa kroz povezanost umjetničkih elemenata i fenomenologije tijela te može koristiti svima koji žele proširiti znanje o osnovnim načelima muzikoterapije. Ključne riječi: Modeli i tehnike u muzikoterapiji, metode, fenomenologija, pokret, proučavanje

1. Mostar, lucijahrstic@gmail.com, doktorandica Doktorske škole u Osijeku

Uvod

U ovom radu pobliže će biti predstavljeni modeli i metode muzikoterapije promatrani kroz prizmu fenomenologije tijela i umjetnosti. Muzikoterapija kao znanstvena disciplina i klinička profesija u sebi uključuje holistički pristup uvažavajući pritom cjelovitost korisnikove ličnosti.

Proučavajući pobliže podjele metoda i modela u muzikoterapiji, neizbježno je dotaknuti se i umjetničkih elemenata koji sa sobom nose svaki od muzikoterapijskih pristupa te u tom kontekstu dati i osvrt na ulogu pokreta u muzikoterapijskoj intervenciji. Rad je stoga podijeljen na pet poglavlja. Prvo poglavlje donosi opću definiciju i kratak prikaz razvoja muzikoterapije. Drugo poglavlje predstavlja kratak teorijski opis modela i metoda u muzikoterapiji. Treće je poglavlje središnje poglavlje rada koje donosi osvrt na značenje i primjenu pokreta kako u odgovoru korisnika tako i u odnosu na svaki od muzikoterapijskih pristupa te sadrži elemente kraćeg istraživanja o svojstvima muzikoterapijskih modela. Četvrto je poglavlje zaključak rada dok peto donosi pregled literature. Ovim radom pokušat će se dati jasniji prikaz međusobne povezanosti modela i metoda u muzikoterapijskom procesu s posebnim naglaskom na element pokreta čime će se istaknuti fenomenološki pristup umjetničkim elementima i ulozu tjelesnosti u muzikoterapijskoj intervenciji.

Svrha je ovoga rada pobliže pojašnjenje muzikoterapijskih pristupa kroz povezanost umjetničkih elemenata i fenomenologije tijela te može koristiti svima koji žele proširiti znanje o osnovnim načelima muzikoterapije.

1. O muzikoterapiji

Muzikoterapija kao pojam u sebi općenito podrazumijeva primjenu glazbe i njezinih elemenata u najrazličitijim oblicima. Iako je od samih početaka civilizacija glazba imala snažan utjecaj na čovjeka, muzikoterapija se, kao zdravstvena usluga i profesija počinje razvijati tek od druge polovine prošlog stoljeća. Svoj razvoj najprije započinje u SAD-u,

a zatim se proširuje u Europu. Na prostore Hrvatske dolazi 70-ih godina 20. stoljeća.

Godine 1918. prvi se put spominje naziv „muzikoterapija“, a prvu definiciju discipline iznosi Svjetska udruga za muzikoterapiju (WFMT- World Federation of Music Therapy) 1966. godine.²

Ukoliko se kratko osvrnemo na nešto kasniji razvoj muzikoterapije u Europi, svakako vrijedi istaknuti Veliku Britaniju gdje je početak djelatnosti bio usmjeren na praktičan rad s djecom s poteškoćama u razvoju. Britansko udruženje za muzikoterapiju (The British Society for Music Therapy) osnovano je 1958. godine, prvi praktični trening za muzikoterapeute pokrenut je 1968., a prvi trening po metodi Nordoff-Robbins³ održan je 1974. godine.⁴

No, što je muzikoterapija kao disciplina?

„Muzikoterapija predstavlja profesionalnu upotrebu glazbe i njenih elemenata kao intervencije u medicinskom, obrazovnom i svakodnevnom okruženju, u radu s pojedincima, skupinama, obiteljima ili zajednicama koje nastoje ostvariti optimalnu kvalitetu života i poboljšati fizičko, socijalno, emotivno, spoznajno i duhovno zdravlje. Istraživanja, edukacija i klinička praksa u muzikoterapiji temelje se na stručnim standardima koji su postavljeni s obzirom na kulturološko, socijalno i političko okruženje.“⁵

Crnković se nadalje osvrće i na interdisciplinarnost muzikoterapije kao discipline te na njezinu povezanost s biologijom, medicinom i neurologijom. Također je važno napomenuti kako je predstavljeni dijagram detaljniji prikaz oblasti koje su povezane u disciplini, kao i samoj profesiji muzikoterapije. Poseban naglasak stavlja na profesiju muzikoterapeuta koji su dio interdisciplinarnog tima stručnjaka te zajedno s ostalim

2. Opširnije vidi u: Danijel Crnković i sur., *Muzikoterapija-umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja* (Zagreb, Slap, 2020.), 12.

3. Opširnije o modelima i pravcima muzikoterapije vidi na: „Five International Models of Music Therapy Practice“, Voices-an international forum for music therapy, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://voices.no/index.php/voices/article/view/2045/1789>

4. Opširnije vidi u: Garry Andsell, *Music therapy as discourse and discipline: a study of 'music therapist's dilemma* (London, Sveučilište u Londonu, 1999.), 27. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/7745/>.

5. Opširnije vidi na: „Muzikoterapija“, Hrvatska udruga muzikoterapeuta, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], https://www.muzikoterapeuti.hr/?page_id=85.

članovima tima osmišljavaju tretman najpogodniji za korisnike s obzirom na prirodu njihovih potreba. Muzikoterapeut je kvalificiran stručnjak obučen za provedbu muzikoterapijskih tretmana i stručnu procjenu korisnika.⁶

Kako navodi Bruscia, svaki muzikoterapeut uz opću i medicinsku edukaciju te psihoterapiju mora pokazati i razvijene vještine u sljedećim glazbenim disciplinama: teoriji glazbe i sviranju instrumenata te vještini spontane i zadane improvizacije. Kao primjer usavršavanja u sviranju više instrumenata navodi poznate muzikoterapeute Juliette Alvin i Paula Nordoffa. Pri tome je važno napomenuti kako vrsta glazbe u kojoj se budući muzikoterapeut prethodno obrazovao ne mora biti presudna za uspješnost muzikoterapijskog procesa.⁷

Upravo multidisciplinarnost muzikoterapije doprinosi i njezinoj funkcionalnoj primjeni u odnosu prema različitim vrstama korisnika. Muzikoterapija se stoga primjenjuje kod osoba s različitim teškoćama u razvoju, poremećajima iz autističnog spektra i motoričkim teškoćama.⁸

Osim osvrta na profesionalnu orijentaciju, muzikoterapiju je nužno promatrati i sa stajališta pravno regulirane zdravstvene usluge. Zato se svakako valja osvrnuti na profesionalnu asocijaciju za promicanje muzikoterapije koja pod vlastitim članstvom i organizacijom okuplja sve ostale profesionalne asocijacije na području Europe. Tako su do danas u Europskoj konfederaciji za muzikoterapiju (EMTC) registrirane 33 države, 51 članska organizacija te 7444 muzikoterapeuta.⁹

Ukoliko se osvrnemo na razvoj muzikoterapije u našem okruženju, nešto jasniju sliku pruža osnivanje udruga za promociju muzikoterapije u čemu se ističu Hrvatska, Srbija i Mađarska.¹⁰ Tako je uz Srbiju i Hrvatska nešto kasnije započela proces integracije muzikoterapije kao discipline i zdravstvene usluge te su pokrenuta tri stupnja

6. Usp. Crnković, 2020., 12.

7. Opširnije vidi u: Kenneth Bruscia, *Professional identity issues in music therapy education* (1987.), 19. –20. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], https://www.researchgate.net/profile/Kenneth-Bruscia-2/publication/284236684_Professional_identity_issues_in_music_therapy_education/links/5af0ad79458515c2837212ac/Professional-identity-issues-in-music-therapy-education.pdf Preuzeto: https://www.researchgate.net/publication/284236684_Professional_identity_issues_in_music_therapy_education.

8. Crnković, 2020., 12.

9. Opširnije vidi na: „About EMTC“, European Music Therapy Confederation, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://emtc-eu.com/about-the-emtc/>.

10. Opširnije vidi na: „Recognition“, European Music Therapy Confederation, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://emtc-eu.com/recognition/>.

neformalne edukacije i osnovana Hrvatska udruga muzikoterapeuta koja je od 2014. i članica Europske konfederacije za muzikoterapiju (EMTC).¹¹ U Hrvatskoj je 2016. godine pokrenut i prvi poslijediplomski specijalistički studij Kreativnih terapija, smjer muzikoterapija na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku.

U razvoju muzikoterapije u susjednoj Bosni i Hercegovini uočava se ovisnost o pomoći stranih muzikoterapeuta. Alpha Woodward kao najznačajnije razloge za takav položaj ističe postkonfliktno društvo, intenzivan etnički utjecaj, postratnu tranziciju, ali i pokušaj ostvarenja razvoja muzikoterapije u manjim, ali geografski značajnim sredinama u BiH (Mostar i Sarajevo), no bez postojanja krovne udruge, asocijacije ili oblika državne organizacije edukacije u muzikoterapiji¹². Po završetku osvrta na opće definiranje i pravnu regulaciju muzikoterapije, nužno je kratko se osvrnuti i na svrhu primjene muzikoterapije u općoj i kliničkoj praksi. Kako bi se bolje razumjela svrha primjene muzikoterapije kao regulirane profesije, važno je napomenuti kako s obzirom na prirodu korisnika i izbor intervencija muzikoterapeuta, postoje dva glavna pravca muzikoterapije: aktivna i receptivna muzikoterapija. U prvom se pravcu, tj. aktivnoj muzikoterapiji, pacijent aktivno izražava pomoću glazbe, a u drugom prolazi kroz terapijski proces aktivno slušajući zvukove. Aktivno izražavanje pomoću glazbe tako uključuje sviranje, pjevanje i improvizaciju, a u Orff muzikoterapiji i pokret.¹³

Nakon općeg osvrta i definiranja muzikoterapije svakako vrijedi osvrnuti se na metode i modele korištene u muzikoterapijskom procesu, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

11. Opširnije vidi na: „Member countries“, European Music Therapy Confederation, pristupljeno: [28. listopada 2023. godine], <https://emtc-eu.com/member-countries/>.

12. Opširnije vidi u: Alpha Woodward, *Abstract, Tapestry of Tears: An Autoethnography of Leadership, Personal Transformation, and Music Therapy in Humanitarian Aid in Bosnia Herzegovina*, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=antioch1425584421.

13. Opširnije vidi u: Svetlana Bulatović Stanišić, „Muzika kao lijek“, *Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, godina 2/broj 2/2 (2019.): 5. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://hrcak.srce.hr/file/327070>. Navedene napomene u radu unesene su nakon pregleda stručnog muzikoterapeuta-supervizora. Rad je pregledan na stručnim konsultacijama s muzikoterapeutkinjama Tenom Duran (25. srpnja 2023.) i Majom Miličević (13. kolovoza 2023. godine).

2. Metode i modeli u muzikoterapiji

U ovom poglavlju bit će detaljnije pojašnjeni modeli i metode u muzikoterapiji. Općenito govoreći metode predstavljaju način na koji korisnik i terapeut sudjeluju u terapijskom procesu, a modeli pristupe na kojima terapeut temelji plansku intervenciju. Budući da u praksi često dolazi do zamjene metoda i modela, u nastavku će biti detaljnije pojašnjene sličnosti i razlike među njima.

2.1 Metode u muzikoterapiji

Metode u muzikoterapiji predstavljaju način na koji terapeut i korisnik sudjeluju u terapijskom procesu. Tako Bulatović Stanišić nudi jednostavan prikaz za razlikovanje muzikoterapijskih metoda. Metode u muzikoterapiji predstavljaju način ostvarivanja odnosa između korisnika i terapeuta. Tako Bulatović donosi sažet pregled muzikoterapijskih metoda.

„Prema karakteristikama pacijenata, poljima primjene, a posebno u skladu s ciljevima muzikoterapije, muzikoterapeut može da koristi dva različita pristupa, koji su ujedno i dva glavna pravca muzikoterapije: aktivna muzikoterapija i receptivna muzikoterapija. Prvi se sastoji u tome da se pacijent izražava uz pomoć muzike, dok drugi podrazumijeva da se pacijent oslobađa slušajući zvučni program koji je razvio muzikoterapeut.“¹⁴

Aktivna muzikoterapija predstavlja aktivno sudjelovanje korisnika u ostvaranju zvuka te razvoj terapijskog odnosa s muzikoterapeutom. Najčešće se primjenjuje zbog razvoja socijalnih vještina i poticanja komunikacije zvukom ili pokretom kod osoba s različitim poteškoćama (npr. Alzheimerova bolest, teškoće koncentracije i sl.). Za sudjelovanje u terapijskom procesu nije potrebna glazbena edukacija korisnika. Drugim riječima, muzikoterapijski pristup smatra se aktivnim kada korisnik sam proizvodi glazbu,

14. Bulatović Stanišić, “Muzika kao lijek”, 2019.,6. –7.

izražava se zvukom, glasom, pokretom i tijelom oslobađajući tako i vlastitu kreativnost.¹⁵

S druge strane postoji i receptivna muzikoterapija koju se pogrešno naziva i pasivnom. No, takvo je shvaćanje neispravno budući da se radi o aktivnom slušanju glazbe koju za korisnika priprema i odabire terapeut, u suradnji s klijentom. Kako je vidljivo iz navedenih opisa, muzikoterapija u ovisnosti o izboru metoda pokazuje koristi primjene kod osoba s invaliditetom, osoba s poremećajem iz spektra autizma, Alzheimerove bolesti i depresije.

U aktivnoj muzikoterapiji mjerni instrument je odgovor korisnika, a u receptivnoj upitnik s izborom glazbe koji predlaže korisnik.¹⁶

2.2 Modeli u muzikoterapiji

Modeli u muzikoterapiji predstavljaju specifične pristupe prema kojima muzikoterapeut temelji svoju intervenciju. Postoji nekoliko autora i različitih podjela modela muzikoterapije, no zadržat ćemo se na podjeli zastupljenoj na studiju muzikoterapije u Hrvatskoj.

Kratak osvrt na modele muzikoterapije u svojem radu donose Bujanović i Martinec te modele opisuju ovako:

„Odabir modela MT ovisi o kliničkim indikacijama i kontraindikacijama, ciljevima, i metodološkim smjernicama. Tako, na primjer, Vođena imaginacija i glazba je model MT koja potiče imaginaciju tijekom slušanja glazbe. Analitička muzikoterapija, pak, definirana je kao alat kojim se istražuje unutarnji život klijenta, kako bi mu se omogućio daljnji samorazvoj i ispunjenje potencijala“¹⁷

15. Usp. Bulatović Stanišić, „Muzika kao lijek“, 2019.,7.

16. Usp. Bulatović Stanišić, „Muzika kao lijek“, 2019.,7. –8.

17. Opširnije vidi u: Gita Bujanović, i Renata Martinec, „Utjecaj muzikoterapije na socijalnu komunikaciju u osoba s poremećajem iz spektra autizma“, *Medica Jadertina*, 49(3-4), (2019.): 208. –209. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://hrcak.srce.hr/234929>.

Valja napomenuti kako bez obzira na izbor modela muzikoterapijska intervencija izravno utječe na emocionalni razvoj i socijalnu komunikaciju korisnika što se posebno uočava kod osoba s poremećajem iz spektra autizma. Osim navedenih modela zastupljeni su još Biheviorna, Neurološka, Kreativna, Eksperimentalna, Analitička, Orff muzikoterapija te Terapija slobodnom improvizacijom. Kreativna muzikoterapija (Nordoff-Robbins) predstavlja aktivan model muzikoterapije temeljen na improvizaciji, pri čemu terapeut stvara muzički okvir pogodan za improvizaciju s korisnikom.

O modelu kreativne muzikoterapije Bujanović i Martinec pišu:

„Kreativna muzikoterapija je najviše korišten improvizacijski model MT u zadnjih 50 godina. Autori ovog modela, Norford i Robbins, oslanjali su se na koncept antropozofskog pokreta u humanističkoj psihologiji u okviru kojeg se vjeruje da svaka osoba, bez obzira na različitosti i teškoće, ima normalnu i prirodnu reakciju na glazbu koja može omogućiti samoizražavanje i komunikaciju.“¹⁸

Model koji se također naslanja na kreativnost i improvizaciju je i terapija slobodnom improvizacijom Guliette Alvin. O njemu Bujanović i Martinec donose sljedeći opis:

„Muzikoterapija slobodnom improvizacijom ističe važnost razvijanja odnosa između klijenta i glazbe, pri čemu je odnos klijenta s glazbenim instrumentom primarni terapijski odnos. Glazbeni instrument predstavlja sigurni prijelazni objekt kojim klijent može ispoljavati sve svoje negativne emocije. Sljedeća faza je uspostavljanje odnosa između klijenta i terapeuta kroz zajedničko stvaranje glazbe.“¹⁹

18. Bujanović, G. Martinec, R. 2019., 209.

19. *Isto*.

Model kojeg karakterizira postizanje neglazbenih ciljeva kako bi se potaknule i postigle pozitivne promjene ponašanja korisnika ili potaknuo tjelesni pokret naziva se Bihevioralna muzikoterapija. Označavaju ga sljedeće karakteristike:

„Bihevioralna muzikoterapija koristi glazbu i glazbene aktivnosti kako bi se postigli neglazbeni ciljevi, kao što su: socijalna interakcija, fizička aktivnost, komunikacija, kognitivni procesi, pažnja i koncentracija, smanjenje i uklanjanje nepoželjnih ponašanja, vještine neovisnosti i uživanje. Kod ovog modela glazba može biti oznaka početka ili kraja neke aktivnosti, vremenski okvir ili okvir za izvođenje pokreta, fokus pozornosti ili nagrada.“²⁰

Još jedan model zasnovan na improvizaciji te osobitom naglasku na multisenzorno djelovanje glazbe je i Orff muzikoterapija. U nastavku su ukratko donesene njegove karakteristike s obzirom na odnos terapeuta i korisnika.

„Još jedan model MT koji se uvelike koristi s osobama s teškoćama u razvoju je Orff muzikoterapija. Glavni ciljevi koji se žele postići ovim modelom su razvoj dječje razigranosti, spontanosti i kreativnosti, a specifični ciljevi ovise o individualnim obilježjima i temelje se na procjeni poteškoća i potreba svakog djeteta.“²¹

Nakon pojašnjenja i kratkog opisa nekih od muzikoterapijskih modela, nužno je istaknuti kako upravo Orff muzikoterapija stavlja najveće težište na multisenzorno djelovanje glazbe, a svoje uporište temelji na glazbenoj pedagogiji Carla Orffa. O tome se na stranici Hrvatske Orff Schulwerk udruge može pročitati sljedeće:

„Orffov pristup, ništa ne različit od Suzuki metode, počinje sa zamisli da se muzika usvaja poput govora. Suzuki to zove pristup materinjem jeziku. Dijete uči govoriti jednostavno slušajući i oponašajući, a zatim kasnije u životu dijete

20. Isto.

21. Isto.

uči interpretirati simbole kao pisani oblik jezika. Tako bi dijete trebalo usvajati muziku na isti način. U ranoj dobi dijete je izloženo muzici i uči pjevati i igrati se udarajući po instrumentima, a u svom kasnijem muzičkom razvoju uči interpretirati simbole i zapisivati ih kao glazbu. U početku dijete uči jednostavne melodije koje uključuju dosta pokreta. Orff je upotrebljavao ovaj pristup jer je vjerovao da djeca moraju osjećati muziku i kretati se prema muzici prije nego što se od njih zahtijeva da ju razumiju.²²

Nakon smrti Carla Orffa njegova je supruga Gertrud Orff, potaknuta njegovim idejama, osnovala novi model u muzikoterapijskom pristupu poznat kao Orff muzikoterapija kojeg karakterizira holistički pristup djetetu (korisniku).

„Orff muzikoterapija djelo je Gertrud Orff, supruge Carla Orffa. Već tridesetak godina uspješno se primjenjuje u referentnom Dječjem centru za djecu i mladež sa smetnjama u razvoju u Munchenu. Orff muzikoterapija je aktivni oblik glazbene terapije koji koristi vještine i sposobnosti djece s određenim poteškoćama u razvoju, a razvila se na osnovi kliničkog iskustva. Za tu terapiju karakteristično je njeno interaktivno i multisenzorno djelovanje. Odnos između terapeuta i djeteta smatra se kao središnji faktor u terapiji. Rad u području socijalne pedijatrije doveo je do vrlo jakog naglaska na razvoj i razvojne procese Orff muzikoterapije.“²³

22. Opširnije vidi na: „Primjena Orff Schulwerka u muzikoterapiji“, HOSU-Hrvatska Orff Schulwerk udruga, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], http://www.hosu.hr/?page_id=22.

23. Usp. *Isto*.

Jasno valja napomenuti kako zbog navedenih svojstava Bruscia karakterizira Orff muzikoterapiju kao oblik razvojne terapije. Korisnici Orff muzikoterapije najčešće su djeca s teškoćama senzorne prirode koje im onemogućavaju spoznaju okoline primjerenu njihovoj dobi. Zbog toga je potrebno omogućiti im različite stimulacije uz individualiziran terapijski pristup. Komunikacijska sredstva u Orff muzikoterapiji su govor, glas, gesta, mimika, pokret i improvizacija uz primjenu Orff instrumenata. Primjenom Orff instrumenata razvijaju se opuštanje i koncentracija te se razvija osjetilna percepcija.²⁴ Unutar muzikoterapijskih modela postoje i specifični postupci koje terapeut koristi pri oblikovanju intervencije. Riječ je o tehnikama muzikoterapije koje najčešće predstavljaju aktivnost u kojoj zajedno sudjeluju korisnik i terapeut. Među najpoznatije tehnike muzikoterapije tako pripadaju zrcaljenje, podudaranje, dijalog, prizemljenje, pratnja i vođenje. Međutim, u pojedinim europskim jezicima postoji razlika u terminima modela, metoda, tehnika i pristupa što ovisi o jezičnoj formaciji te zastupljenim modelima u regijama Europe²⁵

Nakon općeg opisa modela u muzikoterapiji, nužno je osvrnuti se na razumijevanje fenomenologije tijela i umjetnosti u njima, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

24. Usp: *Isto*.

25. Opširnije vidi u: Tony Wigram i sur., *A Comprehensive Guide to Music Therapy: Theory, Clinical Practice, Research and Training* (Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia, 2002.), 113. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://oipdf.com/a-comprehensive-guide-to-music-therapy-t-wigram-et-al-jessica-kingsley-2002-ww>.

3. Fenomenologija tijela i umjetnosti kroz pristupe u muzikoterapiji

U ovom poglavlju bit će riječi o osvrtima na modele i metode u muzikoterapiji kroz fenomenologiju tijela i umjetnosti. Poglavlje zato najprije donosi osvrt na djelovanje muzikoterapijskih pristupa u neurološkom kontekstu, potom prikazuje djelovanje glazbe na ljudski um, a osvrte objedinjuje prikazom improvizacijskih modela u muzikoterapiji kojima je bitna odrednica osvještavanje tjelesnosti i prostora tijekom terapijskog procesa. Glazba i pokret međusobno su povezani još od najranijih civilizacija. Plemenski rituali, plesovi, obredi prisutni su još od prapovijesti.²⁶ Gotovo je nemoguće ne primijetiti kako svako povijesno razdoblje nosi neki zapis ili trag o djelovanju glazbe na čovjeka. Prije razmatranja utjecaja muzikoterapije na čovjeka korisno je definirati i zaseban pravac Neurološke muzikoterapije.

Neurološka muzikoterapija (NMT) uključuje specifične, individualizirane i standardizirane intervencije za osobe s neurološkim oštećenjem ili ozljedom. Neurološka muzikoterapija razlikuje se od tradicionalnih modela muzikoterapije koji koriste glazbu za opće poboljšanje kvalitete života korisnika budući da se u neurološkoj muzikoterapiji glazba promatra kao neuroznanstveni model u kojem je glazba primarni jezik mozga. Prvi program neurološke muzikoterapije proveden je 1999. godine i od tada se neprestano razvija i nadopunjuje novim intervencijama.²⁷

No, najsuvremeniji prikaz kroz neurološka istraživanja pružio je krajem 70-ih godina prošlog stoljeća neurolog i znanstvenik Oliver Sacks u svojim knjigama koje ujedno predstavljaju i zabilješke njegovog kliničkog rada. Najpoznatija među njima svakako je knjiga *Muzikophilia-priče o glazbi i mozgu*. U njoj se Sacks dotiče djelovanja glazbe na ljudsko tijelo i um kao i prevencije određenih nasljednih bolesti. Donosi i znanstveni stav o glazbeno-neurološkim pojavama kao što su različiti oblici glazbenog sluha i sinestezija. Knjiga je zbog preglednosti i kronološkog bilježenja autorovih opažanja podijeljena u četiri dijela. Prvi dio donosi utjecaj glazbe na ljudski mozak pa tako čitamo o

26. Usp. Crnković, 2020., 13–14.

27. Opširnije vidi na: „What is NRMT?“, MEDRhythms Therapy, pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://www.medrhythmstherapy.com/what-is-nmt>.

pojavi halucinacija, imaginacija i moždanih oluja. U drugom poglavlju opisuju se razine muzikalnosti; donosi neurološko promatranje glazbenog sluha (apsolutnog i relativnog) te pojašnjava sinesteziju u glazbenom okruženju. Treće poglavlje donosi prikaz razvoja pokreta i pamćenja koji su potpomognuti glazbenim okruženjem. Tako čitamo o muzikoterapijskom tretmanu poteškoća kretanja, Parkinsonove bolesti, smanjenoj koordinaciji (prstiju) te poremećaju glazbene distonije. Četvrto je poglavlje ujedno i zaključno poglavlje knjige, a govori o emocionalnoj identifikaciji kroz glazbu. U odnosu na prvo poglavlje detaljnije opisuje djelovanje glazbe na mozak dodajući znanstvenom opisu i identifikaciju osnovnih emocija. Tako čitamo o tretmanu demencije, depresije i Williamsovog sindroma u muzikoterapijskoj kliničkoj praksi.²⁸ Iako Sacksove spoznaje daju veći doprinos medicini i neurološkoj znanosti, neka od njegovih ispitivanja (kao npr. o urođenoj muzikalnosti i glazbenoj memoriji) korištena su kao dokazne spoznaje pri potvrdi triju temeljnih premisa o muzikoterapiji. Time Sacks postaje jednim od začetnika neurološkog promatranja muzikoterapije što ga čini obaveznim štivom za stručno osposobljavanje u muzikoterapiji.

U nastavku slijedi detaljnije pojašnjenje razumijevanja tjelesnosti i muzikalnosti kroz prikaz djelovanja glazbe na čovjeka. Upravo na tim zakonitostima počivaju i tri ranije spomenute temeljne premise muzikoterapije kao znanosti koje je prvi donio K. Bruscia 1987. godine.²⁹

U svojem radu o roditeljskoj percepciji učinka muzikoterapijskog tretmana Burić piše:

„Prema Brusciai, a kako navodi Robarts (2009), suvremena praksa muzikoterapije počiva na tri premise: 1. svi ljudi posjeduju urođenu muzikalnost, 2. muzikalnost je čvrsto ukorijenjena u našem mozgu, 3. na muzikalnost ne utječu ozbiljna neurološ-

28. Usp. Oliver Sacks, *Musophilia: Tales about music and the brain* (New York-Toronto, 2007.), 9. –16.

29. Usp.: Kenneth Bruscia, *Defining music therapy. Introduction* (Barcelona Publishers, 2014.), pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], https://books.google.ba/books/about/Defining_Music_Therapy.html?id=-3D5oAEACAIAJ&redir_esc=y.

ka oštećenja i traume mozga. Muzikoterapija je disciplina koja upotrebljava jezik zvukova i glazbe, u individualnim ili grupnim sesijama, kao sredstvo unutar planskog procesa intervencije s preventivnim, rehabilitacijskim i terapijskim ciljevima (di Franco, 1999).³⁰

Na tragu istih spoznaja svakako je i prikaz ranije spomenute knjige D. Crnkovića i suradnika *Muzikoterapija–umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja*. Osvrćući se na djelovanje glazbe autorica prikaza M. Sabljar piše:

„Drugim poglavljem, naslova *Djelovanje glazbe na ljudski organizam*, D. Crnković elaborira i pojašnjava kako su glazba i zvukovni podražaji uzročnici cijeloga niza procesa u ljudskome organizmu, od podizanja razine dopamina i drugih hormona, povećanja osjećaja subjektivne dobrobiti, smanjenja količine upotrebe sedativnih lijekova, reguliranja razine krvnoga tlaka te utjecaja na brzinu otkucaja srca, jer je dokazano kako se glazbom aktiviraju neurohumoralni putovi. Suprotno tomu određene vrste glazbe uzrokuju produbljenje depresije, razdražljivost i slično.“³¹

U istom prikazu Sabljar piše o trećem poglavlju knjige, tj. o utjecaju glazbe na čovjeka kroz kratak presjek povijesnih razdoblja. Također su navedena i istraživanja kojim se dokazuje kako pojedine glazbene sastavnice (npr. melodija i ritam) utječu na promjenu čovjekova raspoloženja. Aktivno bavljenje glazbom, odnosno muziciranje, pomaže organizaciji misli, poboljšava koncentraciju te dovodi do općeg poboljšanja zdravlja. Poglavlje također donosi i detaljan neurološki opis po kojem mozak percipira glazbu kao najsloženiju aktivnost budući da se centri za raspoznavanje glazbe u mozgu međusobno preklapaju. Snažan razvoj neuroznanosti tako je doprinio i razvoju novih zvučnih tehnika: vibroakustičke i VoiceBio tehnike te Neurophone theory.³² Nastavljajući istraživanje

30. Opširnije vidi u: Ksenija Burić, „Roditeljska percepcija učinka muzikoterapijskog programa u ranoj intervenciji kod djeteta s teškoćama socijalne komunikacije“, *Logopedija*, 10, 2 (2020.): 65. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://hrcak.srce.hr/file/367275>.

31. Opširnije vidi u: Mirna Sabljar, „Prikaz knjige –Muzikoterapija– umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja“, *Klinička psihologija* 14, 1-2 (2021.): 68. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <http://klinicka.nakladaslap.com/hr/articles/abstract?id=2021-14-1-8>.

32. Usp. Sabljar, 2021., 68.

o djelovanju muzikoterapije na sveukupan razvoj potencijala osobe, može se zaključiti kako muzikoterapija daje rezultate i u intelektualnom kontekstu. Navedeno se lako može uočiti u procesu obrazovanja djece s poteškoćama u razvoju. O dobrobiti primjene muzikoterapije kroz izradu individualnog edukacijskog plana Burić i Katušić pišu:

„Muzikoterapija djeluje kao zasebna disciplina u interdisciplinarnom području znanosti i umjetnosti. Za razliku od glazbenoga obrazovanja, muzikoterapija je usmjerena prema razvoju i jačanju neglazbenih vještina koristeći glazbu kao simbol emocionalnoga i osobnoga rasta. (...). Modeli muzikoterapije koji se najčešće koriste u procesu obrazovanja djece s teškoćama u razvoju zasnivaju se na improvizacijskim tehnikama muzikoterapije, a obuhvaćaju: terapiju slobodnom improvizacijom, kreativnu muzikoterapiju poznatu kao Nordoff-Robbins model i Orff muzikoterapiju. Improvizacija u ovim modelima ima ključnu ulogu tijekom usvajanja i poticanja vještina. Korištenje zvukova, sviranje instrumenata, stvaranje glazbe ovdje i sada, omogućava izražavanje i istraživanje, a djeci pruža mogućnost samoostvarenja na različitim razvojnim područjima.“³³

Pozitivni učinci muzikoterapije također su vidljivi i na grupnim seansama, tj. prikazu primjene muzikoterapije u zajednici. Tako u svojem specijalističkom radu Miloš donosi primjer istraživanja i provedbe grupnih seansi u Domu za starije i nemoćne osobe u Novigradu Istarskom. Zajednička grupna improvizacija, pjevanje pozdravnih pjesama i stvaranje novih doprinijelo je ne samo obnovi sjećanja, nego i povezanosti među članovima grupe.³⁴ Muzikoterapija, uz pozitivan i neutralan, može imati i negativan učinak, o čemu svjedoče i istraživanja objavljena u ranije spomenutoj knjizi *Muzikoterapija – umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja* autora D. Crnkovića i suradnika.

33. Opširnije vidi u: Ana Katušić i Ksenija Burić, „Muzikoterapija u procesu obrazovanja djece s teškoćama u razvoju“, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 23. No. 1 (2021.): 63–64. Pristupljeno: [21. listopada 2023. godine], <https://hrcak.srce.hr/file/396688>.

34. Opširnije vidi u: Dajana Miloš i Ana Katušić, “Učinak muzikoterapije na simptome depresivnosti i anksioznosti i subjektivno blagostanje korisnika domova za stare i nemoćne osobe”, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 28 No. 3 (2021.): 702.

U prikazu knjige M. Sabljar također piše o negativnom učinku muzikoterapije:

„Negativan utjecaj glazbe na ljudski um, što je i naslov četvrtoga poglavlja, bavi se drugom stranom utjecaja glazbe, onom negativnom. Antea Poljak i Danijel Crnković, polazeći od pretpostavke kako je glazba izrazito pogodna umjetnost i dobar medij za djelovanje na psihičko stanje ljudi, pojašnjavaju kako glazba izaziva negativne emocije. Iako glazba sama po sebi nije negativna, već svatko slušajući glazbu prilagođava doživljeno vlastitom psihičkom stanju i emocijama koje prevladavaju autori kroz brojne primjere razlažu – polazeći od teorije uzbuđenja, spoznajne teorije i teorije simbola – kako glazba može imati i negativne konotacije.“³⁵

Negativna primjena glazbe također je bila česta kao medij oblikovanja stavova mladeži čime je prikazan odmak od njezine biti kao univerzalne i čiste umjetnosti.³⁶ Uz prikaz modela muzikoterapije pobliže opisanih u 2. poglavlju rada, važan je aspekt pokreta te osvještavanje prostora i tjelesnosti u odgovoru korisnika. Odabrani primjeri u ovom kraćem istraživanju odnose se na primjenu pokreta u neurološkoj i Orff muzikoterapiji. U Neurološkoj muzikoterapiji odgovor korisnika zasniva se na vježbama i stimulaciji pokreta. Tako J. Hamberg i A. Clair provode istraživanje o učinku programa rađenog po modelu plesnog pedagoga Rudolfa von Labana. Program se sastoji od glazbenih stimulacija ritmom, pokretom i melodijom kroz 14 različitih sekvenci. U provedbi istraživanja po navedenom programu sudjelovalo je 16 ispitanika, a rezultati u poboljšanju tjelesne fleksibilnosti bili su vidljivi nakon 5 tjedana primjene.³⁷

Nadalje, zajedničku poveznicu Neurološke i Orff muzikoterapije svakako valja tražiti u terapiji pokretom i plesom čiji su začetnici plesni pedagog Rudolf von Laban, njegova učenica Mary Wigman te bliska suradnica Carla Orffa Dorotee Günter. Dok je

35. Usp. Sabljar, 2021..69.

36. Usp. Sabljar, 2021..69.

37. Opširnije vidi u: Christine Plahl, „Book reviews: Orff Music Therapy: Active Furthering of the Development of the Child-Gertrud Orff“, *Approaches: Music Therapy & Special Music Education | Special Issue 5 (2)* (2013.): 216. Opširnije vidi na: *The effects of a movement with music program on measures of balance and gait speed in healthy older adults*, „National library of medicine“. Pristupljeno: [22. listopada 2023. godine], <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14567733/>.

Rudolf von Laban poznat i u svijetu prihvaćen plesni pedagog koji je utjecao na promjenu dotadašnjeg shvaćanja umjetnosti, njegova učenica Mary Wigman kao i Dorotee Günter nastavljaju njegovo učenje osvješćujući pokret kroz glazbu.³⁸ Metoda i jezik stvoreni za vizualiziranje, dokumentiranje i interpretaciju ljudskog pokreta u Labanovu je čast poznata i prihvaćena kao Laban movement Analysis (LMA).³⁹

Djelomično srodna Labanovoj metodi analize pokreta je i plesna škola Dorotee Günter, bliske suradnice Carla Orffa. Riječ je o školi gimnastike, glazbe i plesa koja je zagovarala multisenzorno djelovanje i stvaranje glazbe kroz uporabu glasa i sviranja udaraljki izrađenih od prirodnih materijala (najčešće drveta).⁴⁰

Orffov pristup razvoju djeteta kroz glazbu detaljnije je opisan i poznat kao Orff Schulwerk. O primjeni Orff Schulwerka u muzikoterapiji može se detaljnije čitati i u knjigama Gertrud Orff *Glazba za djecu i Ključni koncepti u Orff muzikoterapiji: definicije i primjeri*. Tako u knjizi *Ključni koncepti u Orff muzikoterapiji: definicije i primjeri* Gertrud Orff iznosi 7 koncepata Orff muzikoterapije koji potvrđuju multidisciplinarnost i multisenzornost Orff muzikoterapije. Riječ je o sljedećim konceptima: 1. opažanje-doživljavanje, 2. prepoznavanje, 3. Gestalt-objekt, 4. prostor-vrijeme, 5. jezik, 6. govor, 7. komunikacija.⁴¹

Sažet prikaz primjene Orff Schulwerka u muzikoterapiji donesen je i na službenoj stranici Hrvatske Orff Schulwerk udruge gdje se može pronaći i ovo pojašnjenje:

„Sam Orff kritički je reflektirao glazbenu povijest. Orijehtirao se na staru grčku riječ *musiké*. Zajedničko glazbi i govoru u čemu se potvrđuje jedinstvo glazbe i stiha je ritam. Orff je vjerovao da je ritam najvažniji dio muzike. Ritam je taj koji je zajednički pokretu, govoru i muzici. Ritam je taj koji povezuju sve ove elemente zajedno i stvara elementarnu muziku. Improvizacija je za Orffa bila polazna točka elementarnog muziciranja. Od početka je u svoju nastavu, kao prve instrumente, uvukao geste

38. Više o radu Rudolfa von Labana vidi ovdje: „About Rudolf Laban“, Rudolf Laban Institute, pristupljeno: [22. listopada 2023. godine], <https://labaninstitute.org/about/rudolf-laban/>.

39. Više o LMA metodi vidi ovdje: „About Laban movement analysis“, Rudolf Laban Institute, pristupljeno: [22. listopada 2023. godine], <https://labaninstitute.org/about/labam-movement-analysis/>.

40. Više o plesnoj školi Dorotee Günter te ulogi Carla Orffa vidi ovdje: „Carl Orff“, American Ballet Theatre, pristupljeno: [22. listopada 2023. godine], <https://www.abt.org/people/carl-orff/>.

41. Usp: Gertrud Orff, *Key concepts in the Orff music therapy: definitions and examples* (London, Schott, 1990.), 4–8.

(pljeskanje, pucketanje prstima, stapanje) od jednostavnih do kompliciranih oblika. Uskoro je tome pridružio različite načine korištenja zvečki i bubnjeva koji pripadaju jednim od najstarijih instrumenata čovječanstva.⁴²

Valja napomenuti kako je osnova Orffove filozofije vjerovanje u podređenost glazbe životu svakog pojedinca. Maleno dijete je prilikom učenja glazbe slično primitivnom biću zbog oslanjanja na prirodne ritmove i pokrete kako bi stvorilo muziku.⁴³

4. Zaključak

U ovom radu pobliže su predstavljeni neki od modela i metoda u muzikoterapiji. Cilj rada bio je ukazati na ulogu pokreta i tjelesnosti kroz modele i metode muzikoterapije čije su odlike improvizacija i muzički odgovor (od kojih je jedan i pokret).

Iako u SAD-u postoji preko 100 različitih modela muzikoterapije, zbog lakšeg razumijevanja zadržalo se na onima koji su najpoznatiji i najčešće korišteni u praksi, a time i zastupljeni na studiju muzikoterapije u Hrvatskoj. Budući da je središnja poveznica ovog rada prikaz povezanosti muzikoterapije i umjetnosti kroz fenomenologiju tjelesnosti, jasno se nameće povezanost pokreta i aktivnih muzikoterapijskih pristupa. Receptivnoj metodi pripada model vođene imaginacije i glazbe dok su svi ostali modeli opisani u 2. poglavlju rada pribrojeni aktivnoj metodi. Tomu također valja pridodati činjenicu kako u svim aktivnim modelima pokret nije samo odgovor i reakcija, nego sredstvo stvaranja zvuka (npr. pljeskanje, stapanje i sl.). Jedan od fizioloških ciljeva muzikoterapije jest i osvještavanje vlastitoga tijela u prostoru što je prikazano u 3. poglavlju rada kroz opis Orff muzikoterapije i njezina uporišta u Orff Schulwerku te terapiji pokretom i plesom kroz multisenzorno djelovanje glazbe.

Ovaj je rad još samo jedan korak u potvrdi multidisciplinarnog pristupa muzikoter-

42 Opširnije vidi na: „Primjena Orff Schulwerka u muzikoterapiji“, HOSU-Hrvatska Orff Schulwerk udruga, pristupljeno: [22. listopada 2023. godine], http://www.hosu.hr/?page_id=22.

43 *Isto.* Usp.: Plahl, 2013., 216.

apiji kroz fenomenologiju tijela i umjetnosti. Kao takav može biti poticaj za nastavak srodnih istraživanja te time doprinijeti vlastitoj svrsi.

Abstract

Review of Models and Methods of Music Therapy through the Prism of Phenomenology of Body and Art

In this paper, some of the models and methods in music therapy are presented in more detail. The goal of the work was to point out the role of movement and physicality through models and methods of music therapy whose features are improvisation and musical response (one of which is movement).

In order to achieve the above, it was necessary to examine and isolate all music therapy models and techniques that contain an element of movement, and to investigate the availability of these models in our region, i.e. in Bosnia and Herzegovina and Croatia. The study was carried out by having insight into the available and published scientific and professional literature, as well as by looking at the official pages and documentation of associations for the promotion of music therapy in Croatia. After that, the phenomenon of physicality in the context of music therapy was explained in more detail, in which neurologists and scientists of the second half of the 20th century contributed.

The purpose of this paper is to clarify music therapy approaches through the connection between artistic elements and body phenomenology, and it can be useful to anyone who wants to expand their knowledge of the basic principles of music therapy.

Keywords: Models and techniques in music therapy, methods, phenomenology, movement, studying

Popis izvora literature

Web stranice (Tekstovi na međumrežju):

1. American Ballet Theatre. „Carl Orff“. Pristupljeno [22. listopada 2023. godine] <https://www.abt.org/people/carl-orff/>.
2. European music Therapy Confederation. „About EMTC“. Pristupljeno [21. listopada 2023. godine]
<https://emtc-eu.com/about-the-emtc/>.
3. European music Therapy Confederation. „Member countries“. Pristupljeno [21. listopada 2023. godine]
<https://emtc-eu.com/member-countries/>.
4. European music Therapy Confederation. „Recognition“. Pristupljeno [21. listopada 2023. godine]
<https://emtc-eu.com/recognition/>.
5. Hrvatska udruga muzikoterapeuta. „Muzikoterapija“. Pristupljeno [21. listopada 2023. godine]
https://www.muzikoterapeuti.hr/?page_id=85.
6. MEDRhythms Therapy. „What is NRMT?“. Pristupljeno [21. listopada 2023. godine] <https://www.medrhythmstherapy.com/what-is-nmt>.
7. Rudolf Laban Institute. „About Rudolf Laban“. Pristupljeno [22. listopada 2023. godine]
<https://labaninstitute.org/about/rudolf-laban/>.

Literatura:

1. Andsel, Garry. *Music therapy as discourse and discipline : a study of 'music therapist's dilemma*. London: Sveučilište u Londonu, 1999.
2. Bruscia, Kenneth. *Professional identity issues in music therapy education*. 1987.
3. Bruscia, Kenneth. *Defining music therapy*, (Introduction). Barcelona: Barcelona Publishers, 2014.
4. Bujanović, Gita i Martinec, Renata. „Utjecaj muzikoterapije na socijalnu komunikaciju u osoba s poremećajem iz spektra autizma“. *Medica Jadertina*, 49(3-4), (2019.): 208.–209.
5. Bulatović Stanišić, Svetlana. „Muzika kao lijek“. *Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* godina 2/broj 2/ 2 (2019.): 5–8.
6. Burić, Ksenija. „Roditeljska percepcija učinka muzikoterapijskog programa u ranoj intervenciji kod djeteta s teškoćama socijalne komunikacije“. *Logopedija*, 10, 2 (2020.): 65.
7. Crnković, Danijel i sur. *Muzikoterapija-umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja*. Zagreb: Slap, 2020.
8. Hamburg, Janet i Clair, Anicia Ann. „The Effects of a movement with music program on measures of balance and gait speed in healthy older adults“. *Music, therapy, vol. 40, br. 3* (2020.): 212.
9. Katušić, Ana i Burić, Ksenija. „Muzikoterapija u procesu obrazovanja djece s teškoćama u razvoju“. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje, Vol. 23. No. 1* (2021.): 63.–64.
10. Miloš, Dajana i Katušić, Ana. “Učinak muzikoterapije na simptome depresivnosti i anksioznosti i subjektivno blagostanje korisnika domova za stare i nemoćne osobe”, *Ljetopis socijalnog rada, Vol. 28 No. 3* (2021.): 702.
11. Orff, Gertrud. *Key concepts in the Orff music therapy: definitions and examples*. London: Schott, 1990.
12. Plahl, Christine. „Book reviews: Orff Music Therapy: Active Furthering of the Development of the Child-Gertrud Orff“. *Approaches: Music Therapy & Special Music Education | Special Issue 5 (2)*, (2013.): 216.
13. Sabljar, Mirna. „Prikaz knjige –Muzikoterapija– umjetnost glazbe kroz umijeće liječenja“, *Klinič-*

ka psihologija 14, 1-2, (2021.): 68.

14. Sachs, Oliver. *Musicophilia: Tales about music and the brain*. New York-Toronto, 2007.
15. Wigram, Tony. i sur. *A Comprehensive Guide to Music Therapy: Theory, Clinical Practice, Research and Training*. London: Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia, 2002.
16. Woodward, Alpha. *Tapestry of Tears: An Autoethnography of Leadership, Personal Transformation, and Music Therapy in Humanitarian Aid in Bosnia Herzegovina*. Los Angeles: Antioch University, 2015.